

EMBARGO TOT ZATERDAG 9 maart 1974, 14.00 uur

Rede van Jan Terlouw, Congres 9 maart te Tiel.

Dames en heren democraten,

Dit wordt een verkiezingstoespraak.

In dit woord verkiezingstoespraak schuilt een flinke dosis tragiek. Niet zozeer om de positie van onze partij, maar om de positie van de politiek.

De politiek is bezig zichzelf te degraderen tot een niveau waar iedere toespraak een verkiezingstoespraak is. Iedere daad lijkt ingegeven door het verlangen naar politiek gewin morgen, ieder woord door begeerte naar politieke buit vanavond nog.

Politiek van de dag.

Wie weet beter dan wij hoe nodig het is om te werken voor de toekomst en hoe gevaarlijk dat is. Publiciteit krijgt het ééndagswerk, de kritiek op elkaar en op de Regering, het gefit, de stunt. Misschien is dat een gevolg van de grote uitbreiding van de communicatie-mogelijkheden.

Het schiet zijn doel voorbij als het gevolg is een belustheid op snelle, goedkope publiciteit, zo duurzaam als een zeepbel, zo waardevol als kerstboom-ornament.

Ik vrees dat politici zich hebben aangewend attributen van deze gedegenheid aan te bieden.

Is het een wonder dat het volk het vertrouwen in de politiek verliest, waardoor de stabiliteit van regeringen en politieke partijen verkeert in instabiliteit?

In verschillende Westeuropese landen zien we hoe verkiezingsuitslagen uitlopen op twee dingen: impasse en vlucht in extremen.

In West-Europa heeft het volk weinig vertrouwen meer in zijn politici. In de landen van het Oostblok hebben de politici geen vertrouwen in het volk.

In de Verenigde Staten misbruikt de president het vertrouwen van het volk.

Politiek is er voor mensen, bemoeit zich meer in het bijzonder met de manier waarop die mensen waarvan er teveel zijn, samenleven op een stukje grond, dat te klein is.

De politiek is ongeloofwaardig, omdat het meestal gaat over bijna onveranderlijke dingen.

De tegenbegroting van de V.V.D. ging om een verschuiving van 600 miljoen op een totaal van 50 miljard, dat is ruim 1%.

Op zichzelf kun je dat de V.V.D. niet verwijten (dit dan eens niet), want de marges zijn nu eenmaal klein. Maar 't is geen wonder dat de bevolking niet warm kan lopen voor dat ene procentje.

Politiek is ongeloofwaardig, omdat de dingen er ongrijpbaar door worden gemaakt.

Om de onderwijswetgeving te begrijpen moet je zeer veel van dat onderwijs genoten hebben.

Het subsidiesysteem is even doorzichtig als de totstandkoming van de C.D.A.

Wie precies weet wat het nominale deel van de structurele begrotingsruimte is, verzoek ik het me nog maar eens weer uit te leggen, want ik blijf het vergeten.

Met andere woorden, politiek gaat te weinig over dingen die de mensen direct raken en daarom interesseren, de grote problemen worden verstopt in ingewikkelde redeneringen en moeilijke woorden, over onderwerpen als sex en dood wordt meestal zorgvuldig gezwegen.

Het gevolg is dat een lied van grote eenvoud over de minister-president die zich bevindt in een delfstof van hoge viscositeit een tophit kan worden en dat één enkel haarstukje van een politicus aanleiding geeft tot vele krantenstukjes.

De politiek is ongeloofwaardig omdat het systeem van de parlementaire democratie aan het falen is en het faalt omdat het zich onvoldoende ontwikkelt, onvoldoende meegroeit met een veranderende wereld.

De feitelijke macht ligt al lang niet meer bij het parlement. Hij ligt bij het bedrijfsleven, in het georganiseerde kapitaal en de georganiseerde arbeid, bij de technocratische elites, bij de bureaucratische bolwerken.

Deze machtsgroeperingen vinden hun belangenbehartigers bij de politieke partijen. Het is de zwakte en de kracht van D'66 dat we niet de belangen van aanwijsbare groepen behartigen maar de machteloze burger willen inschakelen, of hij nu machteloos is door een te weinig of een teveel aan geld, afkomst, familie, opleiding, positie of gewoonte, dat we individuele mensen willen beschermen als zij door structuurveranderingen in de knel dreigen te komen, wat bepaald niet alleen een financiële klem hoeft te zijn.

De machtsgroepen dienen de instandhouding van het systeem en het maakt in feite niet zoveel uit of het systeem wat meer of minder kapitalistisch of

socialistisch is. Het blijft een systeem, dat door starheid en door de neiging de macht te centraliseren zichzelf blijft dienen en niet de mens, voor wie het bedoeld is.

De mensen worden het moe om de machtsverschuivingen aan de top gade te slaan, machtsverschuivingen waardoor deze of gene belangengroep tijdelijk wat meer of minder aan zijn trekken komt, maar waardoor het systeem onaangeroerd blijft. De kunst van democratie is macht weggeven, niet macht vergaren. Weinigen verstaan die kunst.

D'66 probeert de politiek weer geloofwaardig te maken, door

- geen dingen te beloven die niet waar te maken zijn
- de werkelijkheid op tafel te leggen, zoals de schaarsteproblemen op lange termijn en door niet opzij te gaan voor de vraag wat iets kost,
- door de problemen niet te versimpelen tot ogenschijnlijk heldere, maar in wezen versluijrende zwart/wit patronen, een geliefkoosde bezigheid van met name een niet onbekend politicus, door onvermoeibaar te zoeken naar manieren om de democratie meer inhoud te geven,
- door de besluitvorming te decentraliseren,
- door te praten en te denken over de directe leefwereld van de mensen, de kwaliteit van hun bestaan

De voorstellen van de Regering voor democratisering van het bedrijfsleven wachten we met spanning en ongeduld af.

Een knappe jongen die de mensen nu nog uit kan leggen hoe het zit met de polarisatie.

Is 'ie er nu of is 'ie er niet, en als hij er is, is 'ie dan goed of is 'ie slecht?

In het najaar van '72 waren de confessionele partijen nog te vies om een woord mee te spreken, in het voorjaar van '74 is de vrijage niet van de lucht.

Eind 1970 was D'66 huwelijksmakelaar, mislukte in die rol, werd zelf de bruid, het huwelijk baarde een keerpunt, waardoor de bruid aan kracht en schoonheid inboette en nu wat verbijsterd mag toezien hoe wisselvallig het liefdeleven van politieke partijen kan zijn.

Intussen wordt binnen de confessionele partijen een lange, moeizame verloving van door ouderdom en verval getekende partners op papier nog aangehouden, wordt zelf hardnekkig gezocht naar een datum voor de ondertrouw, terwijl al zoekend de partners in concubinaat leven. Een knappe jongen die de mensen nog kan uitleggen hoe het zit met de polarisatie.

Polarisatie is in onze ogen altijd geweest, en zal blijven, een verduidelijking van tegenstellingen en niet een verdoezeling ervan. Niet een verscherping van tegenstellingen ook; waar door argumentatie en overleg tegenstellingen in alle duidelijkheid kunnen leiden tot overeenstemming, betekent dat winst. Belangentegenstellingen moeten worden blootgelegd, niet worden aangescherpt. Vermeende tegenstellingen moeten eveneens worden blootgelegd en uit de weg geruimd. Daarom blijven wij polariseren tegen de vorming van een C.D.A., waarin zwart en wit weer grijs moeten worden, waarin progressiviteit en conservatisme weer uitloopt op een "t kan vriezen, 't kan dooien." Voortgaan met het werken aan een C.D.A., terwijl de vermeende partners voor een deel de regering steunen en voor een ander deel hardnekkig bestrijden, getuigt van een rekbaarheid die men zich alleen door een jarenlange oefening in confessionele "t kan vriezen, 't kan dooien" - politiek eigen kan maken. Wij zullen dat nooit leren.

Indien de K.V.P. en de A.R.P. zich ontdoen van de politieke zigzagkoers van het verleden en kiezen voor een consistent, progressief beleid, dan staan wij open voor overleg en onderhandeling.

Ik zou dan voelen voor het openen van proeftuinen voor overleg, eerst op lokaal gebied, zo mogelijk gevolgd door geïnstitutionaliseerd overleg op landelijk gebied. Zolang de CDA echter niet wordt afgezworen kan daar, wat ons betreft, niets van komen. De PvdA schijnt daar minder zwaar aan te tillen; dat is misschien een poging van deze partij om haar eigen gezicht te laten zien. Gezicht '74.

We gaan de verkiezingen in om de mensen te vertellen wat we willen. Misschien zit daar de fout. Politieke partijen willen te veel, terwijl het erom gaat wat de mensen willen.

De politiek moet het vertrouwen van de mensen terugwinnen en dat kan door vertrouwen te geven, niet door het alleen te vragen in de paar weken voor verkiezingen. Vertrouwen geven betekent het afstaan van macht, de mensen helpen beslissingen te nemen over hun eigen problemen, hen te overreden om hun eigen moeilijkheden aan te pakken, met hen samen te werken bij het oplossen van hun problemen en niet de beslissingen vóór hen te nemen in een afgeschermd, ver verwijderd, bureaucratisch Den Haag, met zijn ambtelijke diensten, al of niet gespreid.

Politieke partijen denken veel te veel aan zich zelf en te weinig aan de mensen. Ze dienen te veel de belangen van het systeem, te weinig die van hen voor wie het systeem er is.

Ik ben bezig aan een verkiezingstoespraak. Het beste wat we de mensen te bieden hebben is vertrouwen in hen en hun mondigheid. De liefde kan niet van één kant komen. Te lang en te veel hebben de politieke partijen van de mensen vertrouwen gevraagd, voor hun eigen ondoorzichtige en ongeloofwaardige manoeuvres. D'66 heeft 3½ maand geleden, op het novembercongres, besloten voort te gaan. In mijn interpretatie is dat voortgaan in een richting die ligt naar de mensen toe, niet over de mensen heen. Dat is nieuwe politiek, een politiek van weggeven in plaats van inhalen.

We zullen ons sterker dan in het verleden moeten bezinnen op de inhoud van die politiek. De naam van onze partij is een ijzersterke, de sterkste die ik ken: democraten. Maar alle politieke doelstellingen vervagen als ze niet in beweging zijn, vermageren als ze niet groeien. Stilstaan is verdwijnen.

In november besloten we zelfbewust onze plaats in het politieke krachtenveld op te eisen, zelfbewust omdat we menen dat we iets weg te geven hebben.

Als logische voortzetting is het in mijn ogen vanzelfsprekend dat we binnen de partij nadrukkelijker dan voorheen nadenken over wat ons bindt, wat ons bezielt. Naast programmatische arbeid zullen we voor onszelf helder moeten maken wát we te geven hebben.

De contouren zijn duidelijk. We zijn een linkse partij, in die zin dat we mogelijkheden tot veranderingen zien en die veranderingen willen doorvoeren. We worden daarbij gehinderd door een onbedwingbare neiging om op redelijke tegenargumenten in te gaan of, anders gezegd, we kunnen het niet laten vooraf na te gaan of de beoogde veranderingen wel verbeteringen zijn. Sommige beschouwen deze eigenschap als een hang naar het midden. Dat zij zo.

Als de maatschappij een koe is die haar kalf, de vernieuwing, ter wereld moet brengen, dan stormt een partij als de PPR, zodra de voorpootjes zich presenteren, naar voren om er verwoed met zes man aan te gaan trekken. Zij helpen het kalf het snelst ter wereld, maar het gevaar dat de koe daarna jaren niet meer tot baren in staat is, is groot. De confessionelen zetten zich achter de koe neder op een driepotig krukje (of op een krukje met twee poten en een met één) en zeggen blijmoedig dat als het Gods wil is, het kalf geboren zal worden.

De V.V.D. schrikt zich aanvankelijk lam als de hoefjes zichtbaar worden en gaat, herstellend van de verlamming, ijverig aan de slag om ze terug te duwen, met natuurlijk als enig resultaat dat de partus korte tijd wordt vertraagd.

D'66 zegt: met zorg begeleiden en over negen maanden het volgende kalf.

(Als u de P.v.d.A. mist, zij passon een embryotomie toe en verlossen de koe van een kalf in 13 miljoen gelijke stukjes).

Een linkse partij dus, wat niet identiek is met een socialistische. Voor een middenpartij voel ik geen snars. Veranderingen voor zover dat verbeteringen zijn. Overtuigd dat politiek er is voor de mensen en niet voor de instandhouding van een systeem van machtsblokken, waarbij hoogstens verschuivingen van de blokken optreden. Het kabinet wordt gesteund, omdat het zich baseert op een programma waar onze handtekening onder staat.

Samenwerking met de progressieve partners, landelijk en waar de omstandigheden dit mogelijk maken, ook plaatselijk.

Tegelijkertijd ons ervan bewust dat er tot in lengte van jaren in Nederland geen socialistisch meerderheid zal zijn, wat de noodzaak onderstreept om opnieuw D'66 sterk te maken, een partij waarin zich de Nederlanders verenigen die vanuit een andere visie, tesamen met de zich zo sterk vernieuwd en verjongd hebbende P.v.d.A., en de P.P.R., de solide basis vormt voor een beleid dat fundamentele veranderingen doorvoert.

Voor een D'66 dat doelbewust deze koers vaart, moet er een electoraat zijn, rijp om te oogsten.

Dit zijn m.i. de contouren waarbinnen we de verkiezingstijd aangaan.

Ik wenste dat de komende statenverkiezingen statenverkiezingen waren. Met een gemoedsrust niet geheel gelijk aan mijn huidige zielkundige toestand, zou ik de 27e maart tegemoetzien als de kiezers in hun stemhokje een werkelijk oordeel zouden vellen over het werk dat de afgelopen jaren door de statenfrakties is gedaan.

Zonder aarzeling durf ik te zeggen dat de D'66 statenfrakties trots mogen zijn op wat ze in 4 jaar hebben losgemaakt, over de keuze van hun prioriteiten, hun werkkraft, hun openheid, hun toegankelijkheid voor de burgers.

Met name op het gebied van democratisering en de kwaliteit van het bestaan, kernpunten voor ons, ook in deze campagne, zou ik zonder zorg de vergelijking gemaakt zien met de fracties van alle andere partijen. Onze fracties doen het gewoon beter.

Als deze inbreng niet sterk terugkomt in de nieuwe staten, dan zou dat een onverdragelijke vertraging, verstarring en daardoor achteruitgang voor het provinciaal bestuur in Nederland betekenen. Ik wou dat iedereen die gaat stemmen dát kan horen en het zou overwegen voordat hij of zij een hokje rood maakt.

Volgens een enquête in FEM gaat het weer beter met D'66. Ook volgt uit de enquête dat de problemen van schaarste, werkgelegenheid en prijzen de mensen op het ogenblik het meest bezig houden. Daaruit kun je weer eens zien dat de mensen niet gek zijn.

We horen geregeld de onzorgvuldige uitdrukking dat de economische groei moet worden afgeremd. Ik ben het daar in deze vorm mee eens.

Economische groei is toename van het aanbod van goederen die schaars zijn en waar vraag naar is. Schaarse goederen zijn natuurgebieden, schone lucht, water en bodem, stilte, variatie in planten en dierenwereld.

Milieubeheer is geen spellatje.

Het is ook niet het schoonmaken van water, lucht en bodem. Milieubeheer komt voort uit het besef dat de industriële produktie, de schaalvergroting, is doorgeschoten als een krop sla. Wie hiervan alleen ondernemers de schuld wil geven is grenzeloos ongenueanceerd. Het zijn individuen in allerlei groepen, ondernemers, werknemers, studenten, boeren, bestuurders, politieke partijen, die wel of niet begrijpen waar werkelijke schaarste is en waar belachelijke overvloed.

In mijn jarenlange gevecht om de Oosterschelde heb ik mensen ontmoet uit zó totaal verschillend groepen, dat de conclusie wel moet zijn: niet groepen moeten worden verketterd, maar de houding van bepaalde personen in die groepen.

Incidenteel natuurgebieden beschermen lost het milieuprobleem niet op.

Socialisering van de produktiemiddelen lost het milieuprobleem niet op.

- Pas als we ons bewust worden dat milieugoederen schaarse goederen zijn waar vraag naar is en wi in ons maatschappelijk en economisch gedrag daar naar gaan handelen, als we bij ons denken erover, de problemen van werkgelegenheid niet bagatelliseren maar dienstbaar maken aan de nieuwe schaarste,

- pas als de Regering bij haar werkgelegenheids- en bestedingsimpuls zich niet richt op wegenbouw maar op verbetering van het openbaar vervoer, zich richt op vernieuwbouw, betere isolatie in de bouw, woningen voor kleine gezinnen, en niet op doorgaan van de bouw op de oude voet ten behoeve van de werkgelegenheid

als we begrijpen dat de milieuproblematiek te maken heeft met

- technocratie
 - gigantomanie
 - industriepolitiek
- bureaucratie
- werkgelegenheidspolitiek
- vooruitgangsgeloof

of in concrete termen met

- de macht van GS en B en W
 - de neiging van het bestuur om zich niet ten dienste van de mensen maar ten dienste van het systeem op te stellen
- de papieren inspraak die in de praktijk weinig om het lijf heeft
 - de weigering van vele provincies en gemeenten om nieuwe inzichten serieus te nemen
- de nabootsingsdrift, waarbij men óók hoogbouw wil en snelwegen en zware industrie,

pas als we niet meer alles willen wat we kunnen maar kunnen wat we willen, pas dan is er sprake van milieubeheer.

Een voorstel voor het verkiezingsmotto van ons partijlid Plate luidde: 'Meer kikkers, minder ooievaars'. U begrijpt dat het niet de gynocel Plate was.

Democratisering - d.i. weggeven van macht - en milieubeheer - d.i. verbetering van de kwaliteit van het bestaan - zijn de belangrijkste thema's waarmee we de verkiezingen ingaan; verkiezingen die we goed moeten en kunnen doorkomen.

Het lijkt een verkiezingsstrijd te worden waarin het nauwelijks mogelijk is tegen iemand te strijden want de liefde en verdraagzaamheid grijpt om zich heen. Hoogstens zou de V.V.D. er zich toe lenen, maar is het de moeite waard een partij te bestrijden waarvan een oud en geacht lid de heer Portheyne, volgens krantenberichten onlangs in het openbaar heeft verklaard dat hij geen sigaren wenste te kopen van een middenstander die geen lid is van de V.V.D. en zo'n partij zich dan ook nog liberaal noemt?

Een verkiezingsstrijd op eigen kracht dus, gebaseerd op eigen inhoud.

Des te beter. Aan inhoud ontbreekt het ons niet, hoogstens aan geloof. Wat me tot de Calvinistische uitspraak brengt: als het ons lukt is het onmogelijke verricht, als we falen zijn we sukkel.

De provincies hebben waarschijnlijk hun langste tijd gehad. Nieuwe bestuursvormen zijn nodig. Maar zolang er provinciale besturen zijn, horen daar democraten in. We hebben er nu 44, 66 zou nog beter zijn.

Vrienden democraten,

stroop uw mouwen op, maak uw borst nat, spuw in uw handen en doe alle andere cliché's die activiteit uitdrukken. U hoeft geen baard te laten staan om progressief te lijken, u hoeft 'm niet af te scheren om uw kin te laten bewonderen. We hebben alleen uw rustige democratische invloed nodig, die tijdbommen legt onder machtsbolwerken en bruggen bouwt waarover de burger het bestuur over zichzelf kan bereiken.

Wanhoop niet als we op 27 maart niet meteen een meerderheid halen, maar vertrouw wel op onze doelstellingen, die ik voor geen ander wil ruilen